

Oikeusministeriölle

Viite: OM 24/41/2015

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto nimilain uudistamistarpeista koskevasta arviomuistiosta

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59–60/1991), joka on lakina voimaan saatettu ihmis-oikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi arviomuistiota lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Arviomuistio sisältö

Nimilain uudistamisella toteutetaan osaltaan pääministeri Sipilän hallituksen sääntelyn sujuvoittamista koskevaa kärkihanketta. Muistiossa taustoitetaan ja arvioidaan vuodesta 1986 voimassa olleen nimilain uudistamistarpeita. Lainsäädännön ajantasaistamiseksi muistiossa esitetään useita aineellisoikeudellisia ja menettelyllisiä muutoksia.

Etunimiä koskeva lainsäädäntö säilyisi pääosin entisellään. Lapsen edun huomioon ottamista koskeva säännös ehdotetaan kuitenkin kirjattavaksi lakiin. Sukunimien osalta ehdotetaan luovuttavaksi muutostarpeen perustelemisesta. Harkittavaksi ehdotetaan myös kaksiosaisten periytyvien sukunimien sallimista. Käytössä olevien sukunimien suojan ulottuvuutta tulee vielä arvioida tarkemmin muissa Pohjoismaissa tehtyjen ratkaisujen pohjalta. Myös suojattujen tunnusten ulottuvuutta tulee vielä arvioida syvällisemmin. Perhesuh-teissa tapahtuneiden muutosten osalta tulee ottaa huomioon rekisteröidyt parisuhteet ja avoliitot. Nimilau-takunnan ja korkeimman hallinto-oikeuden omaksuma esivanhempien määritelmä ehdotetaan kirjattavaksi lakiin. Sukunimeä koskevaan lainsäädäntöön ehdotetaan lisäksi joitain muita vähäisempiä muutoksia.

Muutostarve kohdistuu myös nimiasioissa sovellettaviin menettelysäännöksiin. Tavoitteena on käsittelyai-kojen lyhentäminen sekä turhien ja päällekkäisten viranomaistoimintojen karsiminen. Kuulutusmenettelys-tä ehdotetaan luovuttavaksi. Käytäntöjen yhdenmukaistamiseksi uusia etu- ja sukunimiä sekä eräitä kan-sainvälisiä nimikäytäntöjä koskevissa asioissa edellytettäisiin jatkossa kuitenkin nimilautakunnan lausuntoa.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Johdanto

Lapsiasiavaltuutettu pitää nimilain uudistamista tarkoituksenmukaisena. Vaikka nimeen liittyvät perusasiat ovat pysyneet muuttumattomina, muun muassa väestörakenteessa ja perherakenteissa tapahtuneista muutoksista on seurannut selkeitä tarpeita lainsäädännön uudistamiseksi.

Lapsen ihmisoikeuksiin kuuluu oikeus nimeen ja oikeus säilyttää nimensä. Nimi on merkittävä osa lapsen identiteettiä, jolloin sen pysyvyydellä on erityinen merkitys. Sääntelyn uudistamisessa on siten huolehditta-

va siitä, että lapsen nimenmuutoksissa toteutuu lapsen etu, johon oleellisena osana tässä yhteydessä kuuluu edellä mainittu oikeus nimeen ja sen säilyttämiseen. Lapsen nimen muuttaminen liittyy useimmissa tilanteissa hänen elämässään tapahtuviin suuriin muutoksiin, kuten esimerkiksi vanhempien ero tai uuden perheen muodostuminen. Nimen pysyvyydellä voi erityisesti tällaisissa tilanteissa olla turvallisuutta luova vaikutus, mutta on myös välttämätöntä, että nimeä voidaan muuttaa silloin, kun se on lapsen näkökulmasta hänen etunsa mukaista. Ehdottoman tärkeää on kuulla ja kuunnella lapsen mielipidettä hänen nimensä muuttamista koskevista kysymyksistä.

Lapsiasiavaltuutettu keskittyy lausunnossaan arvioimaan muistiossa esitettyjä ehdotuksia lapsen oikeuksien näkökulmasta pitäen mielessä edellä mainitut lähtökohdat.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta seuraavat perustelut

Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 7 artiklan 1. kohdan mukaan lapsi on rekisteröitävä heti syntymänsä jälkeen, ja hänellä on **syntymästään lähtien oikeus nimeen** ja kansalaisuuteen sekä mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan. Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet kunnioittamaan lapsen **oikeutta säilyttää** henkilöllisyytensä, myös kansalaisuutensa, **nimensä** ja sukulaissuhteensa niin kuin lainsäädännössä niistä määrätään ilman, että niihin puututaan laittomasti (8 artikla 1. kohta).

Yleissopimuksen toimeenpanoa ohjaava ja valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat artiklat perustavanlaatuisiksi yleisperiaatteiksi koko lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanossa:

- 2 artikla, jonka mukaan **lapsella on oikeus syrjimättömyyteen** ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa ominaisuuteen tai muuhun seikkaan perustuvaa erotte-
lua
- 3 artikla, jonka mukaan **kaikissa** julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintovi-
ranomaisten tai **lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu**. Lapselle on taattava myös hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelu ja huolenpito ottaen huomioon hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oi-
keudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet
- 6 artikla, jonka mukaan lapsella on oikeus **elämään sekä henkiinjäämisen ja kehittymisen** edelly-
tyksiin mahdollisimman täysimääräisesti
- 12 artikla, jonka mukaan **lapsella, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevista asioissa**. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapselle on annettava erityisesti mahdol-
lisuus tulla kuulluksi häntä koskevista oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti

YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon lapsen oikeuksien yleissopimus kokonaisuutena. Komitean mukaan lapsen etu toteutuu, kun kaikki yleissopimuk-
sessa määritellyt oikeudet täyttyvät mahdollisimman täysimääräisesti.¹

Arvio nimilain muutosehdotuksista

Nimivelvoite

Nimilaissa (694/1985) säädetty nimivelvoite on muistiossa todettu edelleenkin ajanmukaiseksi. Nimen lainmukaisuuden selvittämistä koskevia säännöksiä vaativat täsmentämistä. Etunimen hyväksyttävyyteen liittyvät ehdottomat esteet, kuten nimen sopimattomuuden ja ilmeisen haitan kiellot, ovat edelleen tarkoituksenmukaisia.

Muistiossa todetaan, että selvyden vuoksi on perusteltua täydentää ehdottomia esteitä siten, että etunimeksi ei voida hyväksyä etunimeä tai etunimiyhdistelmää, jonka arvioidaan olevan lapsen edun vastainen. Lapsiasiavaltuutettu yhtyy muistiossa esitettyyn päätelmään. Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että lain-
tasoisesti korostetaan vaatimusta, jonka mukaan ehdottomia esteitä tutkittaessa on arvioitava, onko nimi lapsen edun mukainen. Lapsen etu ensisijaisen harkintaperusteena lasta koskevista asioista on yksi lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteista, joka on aina otettava huomioon muun muassa lainsäädäntöelimi-
mien toimissa ja hallintoviranomaisissa. YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lapsen oikeuk-
sien sopimuksen täytäntöönpanossa on oleellista varmistaa, että kansallinen lainsäädäntö on yhteensopiva
sopimuksen kanssa.²

Muistiossa todetaan, että etunimien sukupuolisidonnaisuudesta luopumista ei ole ajankohtaista toteuttaa
nimilain uudistamisen yhteydessä. Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan nimen sukupuolisidonnaisuus-
desta luopuminen on laaja kysymys, joten sitä on harkittava monesta eri näkökulmasta. Ottamatta kantaa
siihen, missä yhteydessä tämä harkinta tulisi tehdä, lapsiasiavaltuutettu toteaa, että jos tai kun sukupuol-
lisidonnaisuudesta luopumista harkitaan ja se mahdollisesti lainsäädäntötasolla toteutetaan, tutkittuun
tietoon perustuvan lapsivaikutusten arvioinnin on oltava tehtävien päätösten perusteena.

Lapsen sukunimen määräytyminen

Arviomuistiossa todetaan perustelluksi säilyttää käytäntö, jonka mukaan lapsi saa vanhempiensa yhteisen
sukunimen ja että perherakenteiden muuttumiseen liittyvistä haasteista huolimatta perheen nimiyhteyden
säilyttämisestä ei ole syytä tarkoituksellisesti luopua. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa tätä näkemystä. Kaksi-
osaisen sukunimen sallimista lapselle tilanteessa, jossa vanhemmilla on eri sukunimi, on lapsiasiavaltuute-
tun mielestä syytä pohtia. Myös tässä yhteydessä on lapsivaikutusten arvioinnilla keskeinen rooli.

Lapsen sukunimen muuttaminen

Lapsiasiavaltuutettu yhtyy käsitykseen, jonka mukaan valtaosa lapsen sukunimen muuttamista koskevista
säännöksistä on perusratkaisuiltaan ja menettelyiltään edelleen perusteltuja.

Muistiossa esitetään pohdittavaksi, tuleeko huoltajan neuvotella lapsen nimen muuttamisesta lapsen toi-
sen vanhemman kanssa, vaikka toinen vanhempi ei ole lapsen huoltaja, mutta hänellä on lapsen kanssa
sama sukunimi. Samoin olisi keskusteltava edelleen siitä, tulisiko kevennetty ilmoitusmenettely olla mah-
dollinen nykyistä useammin, vai edellyttäväkö lapsen etu viranomaiskäsitteilyä lapsen toistuvien nimenmuu-
tosten ehkäisemiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että edellä mainittuja kysymyksiä tulisi pohtia erityisesti lapsen huollosta ja
tapaamisoikeudesta annetun lain uudistamisen yhteydessä. Käytännössä näihin tilanteisiin liittyvät ongel-
mat todennäköisimmin ilmenevät vaikeissa huolto- ja tapaamisoikeutta koskevista riitatilanteissa, joissa
vanhemmilla ei välttämättä ole keskusteluyhteyttä lainkaan tai suhde on hyvin riitainen. Lainsäädännön
tulisi mahdollisimman hyvin tukea lapsen edun mukaisen ratkaisun varmistamista.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että lapsella on oikeus säilyttää nimensä. Sukunimestä tulee osa lapsen identiteettiä jo melko varhaisessa vaiheessa, joten sen muuttamisen tulee olla harkittu päätös. Sukunimen vaihtamisesta voi seurata hämmäntäviä tilanteita lapselle, joka toimii jo tavalla tai toisella kodin ulkopuolella, esimerkiksi osallistuu varhaiskasvatukseen tai käy koulua. Nimenmuutoksen tekeminen, ainakaan toistuvasti, ei siten lähtökohtaisesti tue lapsen oikeutta nimeen. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa lisäksi, että lapsen edun mukainen ratkaisu edellyttää aina lapsen mielipiteen selvittämistä ja mielipiteen huomioimista lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla.

Sukunimen muuttaminen uudeksi sukunimeksi

Lapsiasiavaltuutettu pitää muistiossa tässä kohdin esitettyjä kannanottoja perusteltuna. Muistiossa ehdotetaan muun muassa, että avoliittoperheiden jäsenille vakiintunut oikeus yhteiseen sukunimeen tulee kirjata lakiin. Oikeus yhteiseen sukunimeen edellyttäisi, että avopuolisoilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Lapsiasiavaltuutettu kannattaa tätä ehdotusta, jolla vahvistetaan lasten yhdenvertaisuutta laintasoisesti.

Sukunimen menettäminen

Muistiossa todetaan, että säännös, jonka mukaan tuomioistuin voi lapsen isyyden kumoamisen jälkeen päättää, että lapsi on velvollinen ottamaan sen sukunimen, joka äidillä oli lapsen syntymän hetkellä, tulee poistaa. Perusteluna on, että sukunimellä ei ole enää sellaista syy-yhteyttä oikeudellisiin perhesuhteisiin kuin mitä säännös ilmentää. Muistion mukaan voimassa oleva säännös ilmentää sukunimen menettämisseuraamusta pikemminkin miehen kuin lapsen oikeuksien kannalta huolimatta siitä, että tuomioistuin veloitetaan kiinnittämään huomioita lapsen etuun.

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa ehdotusta. Lapsen sukunimen vaihtamista ei tulisi nykypäivänä kytkeä isyyden kumoamiseen liittyvään lainsäädäntöön tämän hetkessä lainsäädännössä toteutetulla tavalla. Muistiossa on ehdotettu, että isyyden kumoaminen olisi peruste soveltaa nimenmuutoksen kevennettyä menettelyä. Myös tämä ehdotus on perusteltu ollen yhdenmukainen muiden eri perusteiden ilmoituksella tehtävien lapsen nimenmuutosten (nimilain 2 luvun tilanteet) kanssa.

Jyväskylässä 23.5.2016

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

¹ Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta) CRC/C/GC/14, kohta 4, verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRS_14.pdf.

² Yleiskommentti nro 5 (2003) Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (4 artikla, 42 artikla ja 44 artiklan 6 kohta), CRC/GC/2003/5, kohta 1, verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_5.pdf